

Donald Davidson
VIĐENJE KROZ JEZIK⁷²

Vidimo svijet kroz jezik; ali kako bismo trebali razumjeti ovu metaforu? Je li jezik medij koji jednostavno reproducira za um, ili tačno zapisuje što je tamo vani? Ili je toliko gust da se ne može reći šta je svijet zapravo? Možda je jezik negdje između, jedan prozirni materijal, tako da svijet nosi nijansu i fokus određenog jezika kojim govorimo.

Svi ovi stavovi imaju, ili su imali, svoje pristalice, ali nijedan od njih ne izgleda mi da je više od pola u pravu i nijedan ne zahvata ono što je najvažnije o jeziku. Jezik je svakako prikladna ljudska vještina koju koristimo u međusobnom suočavanju u našoj zajedničkoj zemaljskoj sredini. Bez njega ne bismo razmišljali o stvarima, kao što to činimo. Ali ne slijedi, naravno, da nikada ne opažamo kakav je svijet uistinu, kao što je mislio Kant, niti da je svaki pogled nužno iskrivljen, kao što su to držali Bergson i mnogi drugi. Mogao bi postojati argument za ovo stajalište ako bi bilo moguće, barem u načelu, izolirati neke nekonceptualizirane datosti koje bi mogao oblikovati um, jer tada bi imalo smisla zamisliti mnoštvo struktura unutar kojih bi se dato moglo oblikovati. Bez ideje o takvoj datosti, međutim, teško je razabrati šta je to što želi oblikovati, a malo nas je za sada pridobijeno idejom o nekoj neobrađenoj datosti.

Razumijemo li što podrazumijevamo pod stvarnom alternativom našoj konceptualnoj shemi? Ako bi shemu mogli dešifrirati, onda ona ne bi bila, zbog samog tog opisa, drugačija od naše, osim, može biti, u jednostavnosti opisa ovdje ili tamo. Ako bismo mogli objasniti, ili opisati, na uvjerljiv način, kako alternativna shema odstupa od naše, ona bi se opet našla u našem sistemu pojmova. To ne znači poricanje da neki ljudi imaju konceptualne resurse koji nisu dostupni svima. Biolozi, aeronautički inženjeri, fizičari čvrstog stanja, muzikolozi, kartografi, molekularni biolozi, selenografi i psihoanalitičari, svi koriste vokabulare i teorije koje mnogi od nas nemaju. Na naš ograničen način, mi obični tipovi također

---

* Bilješka autora: Esej "Seeing Through Language" je prvi put izložen u Kraljevskom institutu za filozofiju u Readingu u Engleskoj u septembru 1996., i ponovo na Konferenciji o Davidsonu 1997. na Sveučilištu u Meksiku, Mexico City. Objavljen je u knjizi *Thought and Language*, koju je uredio J.M. Preston (Cambridge University Press, 1997)

⁷² Bilješka prevoditelja: Tekst je preveden iz knjige D. Davidson: *Truth, Language, and History*. Oxford University press, 2005.pp. 127-141.

imamo naše specijalitete: svoj popis vlastitih imena, s njihovim jedinstveno kontekstualiziranim referencama, našim privatnim ushićenjima i verbalnim zapletima, našim vlastitim pogreškama i verbalnim lapsusima. I ne može se poreći da neki dijalekti otkrivaju seksistička, nacionalistička ili rasistička svojstva, dok su svi ljudski jezici prepuni jedva prikrivenog antropomorfizma. To su, ako tako želimo, razlike ili provincijalizmi u našim konceptualnim shemama. Ali to su varijante ili svojstva koja možemo objasniti jedni drugima, ili bi mogli, ako se ima dovoljno vremena, dovoljno pozornosti i dovoljno inteligencije na obje strane. Ne mogu svi shvatiti pojmove kvantne mehanike - ja ne mogu - ali jezik relativističke kvantne fizike ne konstituira drugačiju konceptualnu shemu. To je samo predgrađe, iako jedno ekskluzivno, univerzalne sheme koja pretpostavlja ontologiju običnih makroskopskih objekata s njihovim uobičajenim svojstvima.

Problem s idejom istinski nesamjerljivih jezika i konceptualnih shema nije da ih ne bismo mogli razumjeti, nego da su kriteriji za ono što bi predstavljalo shemu nesamjerljivu s našom jednostavno nejasni. Možda mislimo da možemo zamisliti kulturu u kojoj bića komuniciraju na način na koji smo trajno onemogućeni da prodremo. No, spekulacije o toj mogućnosti teško napreduju u određenom slučaju sve dok ne odlučimo o našim kriterijima za komunikaciju. Tekuća razmjena informacija, namjerna interakcija? Ali kako se to manifestira? Jedini ciljevi koje mi prepoznajemo su isti ili analogni našim vlastitim. Informacija kako je mi znamo i kako je shvaćamo ima propozicijski sadržaj prilagođen situacijama, objektima i događajima koje možemo opisati u našim domaćim terminima. Naravno da se događa u egzotičnim okolnostima da smo svjesni da smo svjedoci razumljivog razgovora, iako ne shvaćamo ništa što je rečeno. Također je moguće da su se strane koje razgovaraju složile (na jeziku koji smo mogli naučiti) da koriste naizgled nesalomljiv kod. Ono što ovi ljudi kažu ima prijevod koji možemo razumjeti, ali ga ne možemo sami otkriti. Ali u takvim situacijama imamo dobre osnove za vjerovanje da ono što ne razumijemo možemo naučiti dešifrirati: strane u razgovoru izgledaju kao ljudi poput nas, a mi smo opravdani razmišljanjem o poznatim ciljevima i aktivnostima. Ovi slučajevi ne predstavljaju problem za anti-konceptualnog relativistu; postoji ozbiljan problem samo tamo gdje prevod nije moguć. Upravo je ovaj pretpostavljeni slučaj istinski nesamjerljivih jezika u kojem osjećam nerazumljivost u pretpostavci.

Možda zapravo ne razumijemo koncept radikalno drugačijeg razmišljanja i razgovora. Pa ipak, nema li smisla smatrati da naši stvarni je-

zici tvore našu percepciju svijeta do te mjere da je ono što dobijamo u njemu uvijek iskrivljeno? Ono što je očigledno je da je naš jezik bogat mogućnostima koje odgovaraju našim interesima, a da nema sredstava za lako izražavanje onoga što je ortogonalno prema tim interesima. Naši osnovni vokabulari ispisuju vektore koji upućuju na pravce u kojima prirodno generaliziramo; osim što raspravljamo zašto je to tako, mi nemamo interesa za emeralde (smaragde) i klase stvari koje se prelijevaju u zelenocrveno, plavozeleno ili zelenoplavo. To su pojmovi koji se barem mogu izraziti u terminima koji se nalaze u našim rastućim rječnicima - u stvari, ako riječ "zelenoplavo" već nije tamo, siguran sam da će uskoro biti. Ali postoje beskrajne klase za koje nemamo termin, bez obzira koliko složene. Je li to izobličenje? Ako jest, nije odgovoran jezik. Naravno, jezik odražava naše urođene interese i naše povijesno nagomilane potrebe i vrijednosti, naše izgrađene i naučene induktivne sklonosti. Ali ta činjenica teško podržava tvrdnju da jezik ozbiljno iskrivljuje ili oblikuje naše razumijevanje svijeta; utjecaj, takav kakav jest, ide u drugom smjeru. Najviše što možemo reći jest da kao pojedinci sretno nasljeđujemo kulturološki razriješene kategorije koje smo mi osobno malo smislili. U ovom slučaju, jezik ne iskrivljuje; naprotiv, društvo nam daje prednost u suočavanju s okolinom koju dijelom sačinjava.

Ono što bismo trebali odbaciti je tvrdnja da je istina izobličena ili iskrivljena zbog jezika. Moj jezik može (ili ne mora) imati neke veze s mojim, ili društvenim, interesom za pitanje da li krčenje tropskih šuma ubrzava uništavanje ozonskog omotača, ali jezik nema nikakve veze s istinom o tom pitanju. Mnogo je pojmova neodređeno, ali stavljajući siva područja i dvosmislenost na stranu, većina naših deklarativnih rečenica je jednostavno istinita ili lažna, a ne istinita za mene a lažna za stanovnika Tuamotu arhipelaga, ne djelomično lažna i djelomično istinita. Naši jezici ne iskrivljuju istinu o svijetu, iako nam, naravno, dopuštaju da zavaravamo sebe i druge, već prema sklonosti.

Počeo sam opisujući tri moguće teze koje su pogođene ulogom jezika u našem razmišljanju o svijetu. Jedna je bila da je jezik neproziran, skrivajući pravu stvar od nas. Odbacio sam ovo stajalište. Druga je bila da je jezik prozirni medij, ostavljajući vlastiti karakter pisan na svemu u njegovom području. To se u najboljem slučaju činilo trivijalnim, pretjerivanje u jednostavnoj i prirodnoj činjenici da jezik odražava naše interese i naše potrebe. Ostaje ideja da je jezik transparentan, medij koji može tačno predstaviti činjenice.

Nažalost, znamo da je i to ideja bez pokrića. Imenice, imena i pre-

dikati mogu se odnositi, ili biti istiniti, na jednu ili više stvari, ali sami po sebi ne mogu predstavljati činjenice ili stanje stvari. To mogu učiniti samo rečenice, a niko nije otkrio način individualizacije činjenica ili stanja stvari na način koji bi pomogao da se objasni koju činjenicu predstavlja određena rečenica. Ako, govoreći da jezik predstavlja činjenice, mislimo samo na to da možemo upotrijebiti rečenice da bismo opisali objekte i događaje, ne činimo nikakvu štetu. To je, naposljetku, samo otmjena verzija plitkosti da su neke rečenice istinite, a neke lažne. Ali sami sebe zaravavamo kada govorimo o lingvističkim izjavama da predstavljaju stvarnost (ili bilo šta drugo) ako ne možemo upotrebljivo odrediti entitete koji su predstavljeni.

Je li sada nešto ostalo od metafore s kojom smo započeli, ideja koja ima jezik za nešto kroz što gledamo na svijet? Ne: kao metafora to ozbiljno dovodi u zabludu. Jezik nije medij kroz koji vidimo; on ne posreduje između nas i svijeta. Trebali bismo protjerati ideju da je jezik epistemički nešto slično nečemu što je osjetilno dato, nešto što utjelovljuje ono što možemo uzeti, ili da je samo simbol, ili predstavnik onoga što je tamo vani. Jezik ne odražava ili ne predstavlja stvarnost ništa više nego što nam naša osjetila ne daju ništa više od pojava. Prezentacije i reprezentacije kao puki zastupnici ili slike uvijek će nas ostaviti korak dalje od onoga što znanje traži; skepticizam u pogledu moći jezika da uhvati ono što je stvarno je staromodni skepticizam osjetila koji je dobio lingvistički zaokret.

Ne vidimo svijet kroz jezik više nego što svijet vidimo našim očima. Ne gledamo *kroz* oči, već *sa* njima. Ne osjećamo stvari kroz naše prste ili čujemo stvari kroz uši. Pa, postoji osjetilo kroz koje vidimo stvari - to jest, zbog toga što ga imamo - oči. Činimo to jer imamo jezik. Postoji *ne*-metaforički smisao mog naslova. Postoji valjana analogija između imati oči i uši i imati jezik: sve troje su organi, s kojima dolazimo u izravan kontakt s našom okolinom. Oni nisu posrednici, ekrani, mediji ili prozori.

Možda smo pod utjecajem ideje da je jezik, pogotovo kad se njegovo ime piše velikim početnim slovom, kao što je "Engleski", "Hrvatski", "Latvijski", "Inuitski" ili "Galijski", neka vrsta javnog entiteta, kojem se, jednom ili više njih, svako od nas obvezuje, kao što je telefonska usluga, koja nam je doista suvišna na način na koji naši osjetilni organi nisu. Zaboravljamo da ne postoji nešto kao što je jezik bez zvukova i oznaka koje ljudi stvaraju, kao i navike i očekivanja koje idu uz njih. "Dijeljenje jezika" s nekim drugim sastoji se u razumijevanju onoga što

oni kažu, i razgovoru koji je prilično sličan njihovom. Nema dodatnog entiteta kojeg bismo imali zajednički više nego što postoji uho koje dijelimo kada vam posudim uho.

Naravno, postoje razlike između sposobnosti razgovora s drugima i sposobnosti gledanja. Razvijamo vid rano i bez socijalnih poticaja; uvjeti za stjecanje jezika su složeniji, a vještina se razvija kasnije. No, ona se nevjerojatno brzo razvija kad se stvari pokrenu. Čini se da fonemi našeg maternjeg jezika imaju početak u maternici⁷³, ali rečenice se pojavljuju tek nakon godinu ili dvije. Već sa tri godine većina djece generira rečenice i ima ispravnu osnovnu gramatiku svog okruženja. Prosječni šestogodišnjak vlada s oko 13.000 riječi, a dobar srednjoškolac zna 120.000 riječi. Prozor za učenje svega toga je kratko (otvoren); nakon osme godine ili tu negdje, gotovo niko ne može naučiti govoriti novi jezik (prvi ili drugi) kao materinji. Čini se da nema razloga sumnjati da smo genetski programirani na prilično specifičan način kako bismo govorili kao što to činimo; svaka grupa i društvo imaju jezik, a svi jezici su očito ograničeni istim arbitrarnim pravilima. Plemena koja smatramo primitivnim imaju jezike tako složene i potpune kao one razvijenih kultura.

Smatramo da je govor radikalno drugačiji od osjetila djelomično zato što ne postoji vanjski organ posvećen samo njemu, a dijelom i zbog različitosti jezika. Ali te razlike su površinske. Govor, kao i osjetilni organi, ima svoje specijalizirano mjesto u mozgu; kao posljedica, oštećenje mozga može uzrokovati gubitak sposobnosti korištenja jezika bez uništavanja opće inteligencije. I, što je još važnije, svi jezici očito dijele strukturna pravila unatoč raznolikosti na površini. Dokaz za to je dijelom i otkriće univerzalnih ograničenja gramatike. Tu je i zapanjujuća činjenica da su djeca, dovedena da slušaju samo pidgin jezik, što je vrlo pojednostavljen izum odraslih koji su zajedno bili izolirani i kojima nedostaje zajednički jezik, ta djeca čine ono što odrasli ne mogu; oni brzo razrađuju pidgin u kreolski jezik, koji je razvijen i kompliciran isto kao i francuski ili turski.

Te informacije dolaze iz raznih izvora, od kojih su neki pod utjecajem Noama Chomskog, ali osobito iz najnovije knjige Stevena Pinkera, *The Language Instinct*, koja ih uvjerljivo povezuje. Pinker zaključuje da "jezik nije kulturni artefakt koji učimo tako kako učimo govoriti o vremenu ... Umjesto toga, to je poseban dio biološkog sastava naših moz-

---

⁷³ 1 John L. Locke, *The Child's Path to Spoken Language* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993).

gova"⁷⁴. Čini se da moja uvodna metafora poklapa s Pinkerovom primjedbom: "Kada shvaćamo rečenice, tok riječi je transparentan, vidimo kroz njega do značenja ... automatski"⁷⁵ Nije ni čudo da, slijedeći Chomskog, jezik naziva "mentalnim organom".⁷⁶

No, što sve to ima veze s odnosom jezika i misli? Prema Pinkeru, Fodoru i brojnim drugima, izvanredna lakoća s kojom se jezik razvija, dodan očitom postojanju lingvističkih univerzalija, pokazuje da ono što je urođeno - to jest, genetski programirano - jeste jedan internalni jezik, koji oni nazivaju jezik misli, ili mentalni jezik (*mentalese*). Prema toj teoriji, ovaj unutarnji jezik se ne uči, već se pojavljuje kao dio naše genetske baštine, i to prije bilo kojeg govornog jezika. Istaknuto je da postojanje mentalizma ne ovisi o razvoju jezika, nego obrnuto. Dakle, s obzirom da je univerzalna gramatika uključena u to, "povezanost riječi ... odražava povezanost ideja u mentalizaciji". To rješava "problem uzimanja međusobno povezane mreže misli u umu i njihovo kodiranje kao niza riječi ... Za dijete, nepoznati jezik je engleski (ili japanski ... ili arapski); poznati jezik je mentalni jezik".⁷⁷ U ovom posljednjem citiranom odlomku, Pinker uspoređuje dijete s Quineovim radikalnim prevoditeljem, s tom razlikom što za Pinkera dijete ne mora rješavati problem (značenja); dijete jednostavno zna tačno koja je ideja u mentalnom jeziku predstavljena riječima koje čuje. Pinker ne sumnja u prioritet mentalizama. Razmišljamo li na engleskom ili cherokee-u ili nekom drugom jeziku, pita on, "[ili] su naše misli uklopljene u neki tihi medij mozga - jezik mišljenja, ili u "mentalizam"- i samo odjevene u riječi kad god ih trebamo priopćiti slušatelju?"⁷⁸ On glasa za tihi medij. Argumenti su različiti: često znamo što mislimo, ali ne možemo pronaći riječi; ponekad prepoznamo da ono što smo rekli nije ono što smo mislili; glup je mit da se konceptualne sheme mogu znatno razlikovati; postoji univerzalna gramatika; a postoji iznenađujuća brzina kojom ovladamo svojim maternjim jezikom.

Ovaj opći stav sada prihvaćaju mnogi lingvisti i kognitivni znanstvenici, ali čini mi se da su argumenti za to manjkavi i da su zaključci konfuzni. Nije više filozofski značajno da su važni aspekti jezičnih sposobnosti u tome da se kontrasti boja i svjetlosti prenose u mozak optičkim

⁷⁴ 2 Steven Pinker, *The Language Instinct* (New York: HarperCollins, 1995), 18.

⁷⁵ 3 Ibid. p. 21.

⁷⁶ 4 Noam Chomsky, *Rules and Representations* (New York: Columbia University Press, 1980), 138–9; Pinker, *Language Instinct*, p. 307.

⁷⁷ 5 Pinker, *Language Instinct*, pp. 101, 102, 278.

⁷⁸ 6 Ibid. p. 56.

živcem umjesto da se obrađuju nekim višim kognitivnim strojem. Važno je naglasiti da je jezična sposobnost dio naše prirodne opreme, a ne alat za rješavanje problema razumijevanja, računanja i komunikacije. Sviđa mi se analogija s osjetilnim organima, i stoga implikacija da jezik nije nešto što dolazi između nas i stvarnosti; ne može doći između, jer je dio nas. Ali postuliranje jezika misli kviri ono što je atraktivno u vezi ove slike; ako je jezik misli ono što je dio nas, onda naš govorni jezik *jeste* posrednik između mišljenja i onoga o čemu je mišljenje, a ono što je genetski konstruirano zapravo prijeti skrivanjem ili izobličavanjem svijeta na način na koji je Kant mislio o arhitekturi uma.

Argumenti za postojanje jezika misli prije ili neovisno o društveno potaknutom jeziku su slabi. Činjenica da ponekada ne možemo pronaći riječi za ono što želimo da kažemo ima jednostavnija objašnjenja od postuliranja postojeće unutarnje, ali bez riječi poruke koja teži njezinom prijevodu u govorni idiom. Dovoljno je pretpostaviti da ponekad ne možemo pristupiti riječima ili frazama koje već poznajemo, ili čak kad već imamo jezik, da možemo razmišljati o novim stvarima koje treba reći. Ideja urođenih ograničenja sintakse, za koju se Chomsky tako energično zalagao, je, kako je pokazao, podržana impresivnim empirijskim dokazima. Za neke od nas može ostati pitanje u kojoj su mjeri ta ograničenja artefakt naših sredstava za opisivanje stranih jezika u našem; ali dokazi su uvjerljivi da to nikako ne znači sve. Ne samo da dolazimo na svijet opremljeni za usvajanje jezika, već znamo nešto o ograničenjima onoga što dolazi prirodno. Kakve zaključke možemo izvesti o stvarnim jezicima ili mislima? Ono što je potrebno na način genetski modificirane jezične sposobnosti da objasni relativnu lakoću usvajanja jezika i sličnosti u stvarnim govornim jezicima ima malo, ako ništa, veze sa sadržajem naših misli ili izjava. Ono s čime smo rođeni ili što se pojavljuje u normalnom tijeku ranog djetinjstva, ograničenja su sintakse, a ne semantike. Nema razloga pretpostaviti da su ideje, pojmovi ili značenja urođeni, ako se to uzima u nekom smislu višem od toga da su ljudi došli do toga da imaju jezike i misli koje odražavaju potrebe i interese ljudskih životinja. Niti je iznenađujuće, s obzirom na našu zajedničku baštinu, da su naše misli i izjave međusobno razumljive - do određene tačke, naravno, budući da je uspjeh u interpretaciji uvijek stvar stupnja. Time se ne tvrdi da ograničenja sintakse možda ne generiraju strukturalna ograničenja za semantiku; premda nije lako pomisliti kako bi se, u svim detaljima, argument izveo. U svakom slučaju, moja tvrdnja nije da ono što mislimo i kažemo nije ograničeno našim genima; slabija tvrdnja je da nismo rođeni s nečim sličnim

kao što je sadržajni jezik. Evolucija nas je učinila više ili manje prikladnim za našu okolinu, ali evolucija nas nije mogla obdariti pojmovima. Priroda je odlučila koji će pojmovi, naravno, doći prirodno; ali to ne znači da je um unaprijed znao kakva bi priroda bila.

Treba reći nešto više o "argumentu iz izostajanja podražaja", argumentu da mnogo toga što smo saznali o jeziku koji govorimo mora biti urođeno jer stičemo tačno (iako uglavnom nesvjesno) znanje o gramatici, vokabularu, pa čak i o semantici našeg materinjeg jezika na temelju takvih oskudnih dokaza. Već sam izrazio svoje sumnje o semantici, barem ako je semantika povezana s referencijom i istinom. No nedavna istraživanja također dovode u sumnju ideju da prelingvistička djeca nemaju opću sposobnost da uče vrlo brzo i tačno iz ograničenog i nepotpunog unosa. Eksperimenti otkrivaju da osmomjesečna djeca uče segmentirati govor u riječi na temelju samo statističkih odnosa između susjednih zvukova, a to čine tek nakon dvije minute, "što sugerira da djeca imaju pristup snažnom mehanizmu za izračunavanje statističkih svojstava jezičnog unosa".⁷⁹ Drugim riječima, ne treba mnogo toga umrežavati; učenje treba da odigra važnu ulogu kod ulaska u carstvo govora i mišljenja.

To su važna pitanja stupnja. Ono što je važno, za sadašnje svrhe, je da jezik, kad je jednom tu, nije uobičajena vještina; on jeste, ili je postao, način opažanja. Međutim, govor nije samo još jedan organ; on je bitan za druga osjetila ako žele dati propozicijsko znanje. Jezik je organ propozicijske percepcije. Vidjeti prizore i slušati zvukove ne zahtijeva mišljenje s propozicijskim sadržajem; uočiti kako stvari stoje, a ta se sposobnost razvija zajedno s jezikom. Percepcija, kada imamo propozicijsko mišljenje, izravna je i neposredna u smislu da ne postoje epistemički posrednici na kojima se temelje percepcijska uvjerenja, ništa što podupire naše znanje o svijetu.⁸⁰ Naravno, naši osjetilni organi su dio uzročnog lanca od svijeta do percepcijskog uvjerenja. Ali nisu svi uzroci razlozi: aktiviranje naših mrežnica ne predstavlja dokaz da vidimo psa, niti vibracije malih dlačica u unutarnjem uhu ne daju razlog što se misli da pas laje. "Vidio sam to vlastitim očima" legitiman je razlog za vjerovanje da je u supermarketu bio slon. Ali to ne govori ništa više nego da je nešto što sam vidio uzrokovalo da vjerujem da je u supermarketu bio slon. Po-

⁷⁹ Jenny R. Saffran, Richard N. Aslin, and Elissa L. Newport, 'Statistical Learning by 8-Month-Old Infants', *Science*, 274 (13 December 1996): pp. 1926–8.

⁸⁰ Donald Davidson, 'A Coherence Theory of Truth and Knowledge', in D. Henrich (ed.), *Kant oder Hegel* (Stuttgart: Klett-Cotta, 1983).

nekad imamo senzacije i povremeno ih možemo nazvati razlozima za vjerovanje. Ali senzacije ili njihovi glasnici - percepcije, smisao, podaci - ne predstavljaju razloge, premda vjerovanje da smo čuli buku, ili svjedočili ognjenim trakama na nebu, može biti razlog, u kombinaciji s odgovarajućim naknadnim informacijama, da smo mislili da smo čuli eksploziju ili vidjeli avionsku nesreću.

Postoji jednostavno objašnjenje za činjenicu da osjeti, percepcije i osjetilni podaci ne mogu pružiti epistemičku podršku vjerovanjima: razlozi moraju biti konceptualno usmjereni na ono čega su razlozi. Odnos epistemičke podrške zahtijeva da oba relata imaju propozicijski sadržaj, a entiteti kao što su osjeti i osjetilni podaci nemaju propozicijski sadržaj. Velik dio moderne filozofije bio je posvećen pokušaju arbitriranja između zamišljenog ne-konceptualiziranog datog i onoga što je potrebno da bi se podržalo vjerovanje. Sada vidimo da ovaj projekt nema šanse za uspjeh. Istina je da ništa ne može dati razlog za vjerovanje, osim drugog (ili mnogo drugih) uvjerenja.⁸¹

Perceptivna uvjerenja se formiraju prvo spontano. Ona su jednostavno uzrokovana onim što se događa, što možemo vidjeti, čuti, dotaknuti, okusiti i namirisati. Nemamo kontrolu nad pojavljivanjem takvih uvjerenja, osim što možemo pokrenuti naša tijela da se stavimo na put recepcije. Kontrola se postavlja nakon što se proizvede vjerovanje; drugi pogled može ispraviti prvi dojam, trenutak razmišljanja može prekinuti ideju da vidimo davno mrtvog prijatelja. Ono što vidimo može izbrisati ono što smo mislili da smo čuli. Uspoređivanje opažanja je ono s čime mi kreditiramo znanstvenike, ali svi to radimo cijelo vrijeme, premda možda ne tako sistematično ili metodički kao što to čine znanstvenici. Na kraju, opažanja moramo nastaviti, ali na temelju opažanja gradimo teorije protiv kojih procjenjujemo daljnje opažaje. Smatram zdravo za gotovo da su perceptivna uvjerenja koja ne možemo pomoći da se formiraju, kolikogod uvjetno, sama po sebi jako uvjetovana onim što pamtimo, onim što smo prije samo maločas shvatili, i relevantnim teorijama koje smo u jednom ili drugom stupnju prihvatili. Izvan kože postoji neumna uzročnost, ali ono što se bombardira je misaona životinja s temeljito uvjetovanom aparaturom. Nema jednostavnog odnosa između podražaja i dobivene misli.

---

⁸¹ Ovo je gledište koje sam zastupao u *ibid.* 50. John McDowell, u svojim nedavnim John Locke predavanjima, prihvata tvrdnju da razlozi moraju imati propozicijski sadržaj, ali odbacuje ideju da samo vjerovanja mogu biti razlozi za vjerovanja: John McDowell, *Mind and World* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1994).

S obzirom na većinu nedokučive složenosti ovog odnosa, zašto bi naša empirijska uvjerenja, čak i ona perceptivna, bila pouzdana? Ako su jedini racionalni razlozi za vjerovanje druga uvjerenja, kakvu ulogu može priroda igrati u određivanju sadržaja uvjerenja? Pitanje je slično pitanju o jeziku. Jedna je stvar inzistirati na tome da je jezik, kao i percepcija, neisposredovan, ali to inzistiranje čini se nemogućim za objašnjenje sadržaja naših rečenica o promatranjima, kao što se čini nemogućim objasniti sadržaj naših percepcijskih uvjerenja. Oba problema su očito isprepletana, jer ono što objašnjava sadržaj misli mora također činiti barem dio objašnjenja zašto rečenice motrenja imaju sadržaj koji čine. Ono što ove probleme čini hitnim jeste pitanje kako se vjerovanja, ako se epistemički podupiru samo drugim uvjerenjima, mogu samostalno ili kao zbirka povezati sa svijetom.

Jedno mjesto za početak je postaviti pitanje kako rečenice izravno povezane s percepcijom dobivaju svoj sadržaj. Te rečenice možemo nazvati *perceptivne rečenice*. Nema razloga misliti da su sve perceptivne rečenice jednostavne ili da su iste za svakoga. Ne nužno jednostavne, budući da neki od nas uče izravno da znaju, samo gledajući staklo, da je olujno vrijeme pred nama; ili čujemo određene zvukove i znamo da je neko rekao da se plima podigla; ili gledamo u (Wilsonovu) komoru oblaka i primjećujemo da smo vidjeli elektron. U tim slučajevima možemo navesti razloge za vjerovanja koja smo tako izravno formirali; možemo objasniti zašto smo vidjeli ono što smo vidjeli. I ne isto za sve. Neki ljudi ne shvaćaju da je olujno vrijeme na putu, jer nisu naučili čitati barometar. Svako od nas ima jedinstven repertoar ljudi koje prepoznaje na prvi pogled.

Perceptivne rečenice imaju empirijski sadržaj koji daju situacije koje nas pokreću da ih prihvatamo ili odbacujemo, a isto vrijedi i za uvjerenja izražena tim rečenicama. Ali koji je razlog za pretpostavku da je ovaj sadržaj prikladan? Čak i neko s jezikom u kojem se nova rečenica može prilagoditi može naučiti da afirmira rečenicu u situacijama u kojima je ona istinita bez razumijevanja. Neko bez razumijevanja fizike može lako izgovoriti rečenicu "Evo elektrona" pošto se crta pojavljuje u (Wilsonovoj) komori oblaka, a da nema pojma što je elektron. Razumijevanje rečenice ovisi o prethodnoj teoriji, bez koje bi sadržaj bio potpuno suprotan onome što smatramo značenjem. No, nije li teorija, u smislu koji proširuje teoriju da bi obuhvatila prešutno razumijevanje, nije li teorija uvijek potrebna za uvjetovanje rečenice do okolnosti da bi se dobio pravi sadržaj? Samo neko ko poznaje jedriličarske brodove može prepoznati na licu

mjesta da vidi *brig* (*jedrilica*), a ne *brigantin* (*jedrenjak*), iako bi mogao upotrijebiti riječi u pravim situacijama (*brig* / *jedrilica* je dvopostrojani brod kvadratičnog oblika naprijed i natrag, dok se *brigantin* / *jedrenjak* razlikuje po glavnom jedru s krilima). Čak i jednostavna rečenica poput "To je kašika" ako se razumije, zahtijeva znanje o tome za što služe kašike, da su trajni fizički objekti, i tako dalje. Stoga mora biti više sadržaja nego što se prenosi govoreći da je dano situacijama koje nas potiču da prihvatimo ili odbacimo rečenice koje odgovaraju situacijama.

Ljudi sami ne stječu dar jezika; oni su namjerno ili slučajno podučavani od strane roditelja, prijatelja, učitelja ili Sezam ulice. U tom procesu glavnu ulogu ima ostenzija, ili ono što je u njoj. Ali kako se ostenzivno poučavanje razlikuje od tutorske prirode u svakom slučaju? Koliko ja znam, mi se ne rađamo preferirajući bobice koje su plave u odnosu na bobice koje su crvene. Ali usamljeni sakupljač će biti naučen od prirode da preferira plave; one su mnogo prikladnije da budu hranjive i slatke. Možda će čak i oštiji um otkriti da su bobice koje jedu ptice gotovo uvijek ljudska hrana. Pogreške ostavljaju svoj pečat: sljedeći put će izbjeći velike, gizdave, ali otrovne bobice. Koja je razlika između ovog uobičajenog procesa uvjetovanja i uvjetovanja kaznom i nagrađivanjem do situacije koja čini ostenziju uspješnom metodom?

Ispravke, bilo da ih je vodio učitelj, roditelj, prijatelj ili priroda, same po sebi mogu samo poboljšati dispozicije s kojima smo rođeni, a dispozicije, kao što je naglasio Wittgenstein, nemaju normativnu snagu. Klizava cesta je dispozicija za proklizavanje automobila, ali mi, ako smo razumni, ne držimo da je to protiv ceste, premda možemo mijenjati njen karakter tako da odgovara našim namjerama posipajući pijesak ili sol. Životinje se razlikuju po tome što su zadovoljne i bolne te se njihovo ponašanje može promijeniti sredstvima koja nisu dostupna cestama. Ali ostaje poanta: poboljšavamo cestu, s naše točke gledišta, posipajući pijesak ili sol; poboljšavamo dijete, s naše točke gledišta, uzrokujući zadovoljstvo ili bol. Ni u jednom slučaju ovaj proces, sam po sebi, ne podučava cestu ili dijete razliku između ispravnog i neispravnog ponašanja. Ispravno ponašanje nije samo po sebi poučavanje da je ponašanje neispravno. Trening upotrebe toaleta za dijete ili psa je poput fiksiranja kade tako da ne prelijeva; ni aparat ni organizam ne ovladavaju konceptom u tom procesu.

Možemo biti skloni misliti da je formiranje koncepta primitivnije od ulaska u svijet propozicijskih stavova, osobito u svijet vjerovanja. Ali ovo je pogreška. Ako ne želimo pripisati pojmove leptirima i stablima maslina, ne bismo trebali računati samo na sposobnost razlikovanja iz-

među crvenog i zelenog ili vlažnog i suhog kao koncepta, čak i ako se takvo selektivno ponašanje nauči. Imati koncept znači *klasificirati* objekte ili svojstva ili događaje ili situacije dok razumijemo da ono što je klasificirano možda ne pripada u dodijeljenu klasu. Dijete nikada neće reći "mama" osim kad je majka prisutna, ali to ne dokazuje da je došlo do konceptualizacije, čak i na primitivnoj razini, osim ako se pogreška ne prepozna kao pogreška. Stoga zapravo nema razlike između posjedovanja koncepta i posjedovanja misli s propozicijskim sadržajem, budući da se ne može imati pojam mame, osim ako neko ne može vjerovati da je neko (ili nije) mama, ili da želi da mama bude prisutna, ili da se ljuti što mama ne zadovoljava neku želju. Naglašavam povezanost između pojmova i misli samo kako bih naglasio da formiranje koncepta nije putokaz između puke dispozicije, bez obzira na to koliko je složen ili naučen, i suda.

Šta mora biti dodano besmislenom zvuku, izgovorenom u trenucima prikladnim za taj isti zvuk, izgovoreni kao govor, da se ono prevede u drugo? Nije dovoljno da je besmisleni zvuk ojačan u prošlosti i sada je izgovoren zbog svojih magičnih moći; ako je to bilo dovoljno, onda bi činjenica da mačka mjauče da se nahrani brojao kao značajan govor. Šta onda? Nisam u iluziji da mogu pružiti nešto poput analize; možda nema odgovora koji ne vodi u krug, jer bi nam ne-kružni odgovor govorio o tome kako objasniti intenzionalnost u ne-ekstenzionalnim uvjetima. Ali mislim da ovdje jezik dodaje potreban (iako nedovoljan) element.

Upravo smo primijetili da ostenzija sama po sebi ne može obaviti posao, zbog pomoći koja joj je potrebna iz prethodnog razumijevanja kako jezik funkcionira. Međutim, vrijedi se osvrnuti na početnu fazu ostenzivnog učenja. Na početku, ne bi trebao biti smisao u učenikovom pitanju o ispravnosti učiteljevih ostenzija. Učenik može ili ne mora učiti kako drugi u nekoj jezičnoj zajednici govore, ali učenik to može otkriti tek kasnije. U privatnoj lekciji, značenje se daje riječima sasvim odvojeno od bilo kakve upotrebe koje te riječi mogu imati u drugim vremenima i s drugim ljudima. Ako o ostenziji mislimo samo kao o učenju o društveno održivom značenju, propuštamo bitnu lekciju, a to je da za učenika ostenzija nije učenje nečeg što već postoji. Učenik prisustvuje u nekom smislu krštenju.

Ako ignoriramo razliku između prenošenja utvrđenog značenja i stvaranja novog, razlika između učitelja i inovatora blijedi, a time i ono što razlikuje učitelja i učenika. Ako još dalje raščlanimo scenarij, možemo zamisliti neku vrstu proto-ostenzije prije nego što postoji opće razumijevanje jezika koje nam omogućuje da izvučemo više iz ostenzije nego što

se u njoj dešava. U toj elementarnoj situaciji možemo proučiti neke od nužnih uvjeta za razvoj misli i jezika. To uključuje činjenicu da svi ljudi prirodno generaliziraju na isti način. Izbjegavaju gorke okuse i glasne, iznenadne zvukove; traže slatko i tiho. Učenje zahtijeva tri generalizacije: naučeno udruživanje vatre i ozljede zahtijeva dvije, a učenje se prikazuje u sličnosti odgovora: izbjegavamo ozljedu izbjegavajući vatru. Prije nego se može učiti, moraju postojati nenaučeni načini generalizacije. Prije nego postoji jezik, moraju postojati zajednički načini generalizacije.

Dijeljenje odgovora na slične podražaje omogućuje pojavu jednog interpersonalnog elementa: stvorenja koja dijele odgovore mogu međusobno povezati odgovore s onim na šta su odgovorili. Osoba A odgovara na odgovore osobe B na situacije u kojima su A i B slični. Tako je postavljen trokut, tri kuta su A, B i objekti, događaji ili situacije na koje oni uzajamno odgovaraju. Ova razrađena, ali uobičajena, trokutasta interakcija između bića i zajedničkog okruženja ne zahtijeva misao ili jezik; javlja se s velikom učestalošću među životinjama koje ne misle niti govore. Ptice i ribice to čine kao i majmuni, slonovi i kitovi.

Što još treba da postoji za jezičnu komunikaciju i razvijenu misao? Odgovor je, mislim, dvije stvari koje ovise o tome. Osnovni trougao, i izlaz iz njega. Prvi je koncept pogrešaka, tj. uvažavanje razlike između vjerovanja i istine. Interakcije koje su u trouglu same po sebi automatski ne generiraju ovu procjenu, kao što vidimo iz primjera jednostavnih životinja, ali trougao čini prostor za pojam pogreške (a time i istine) u situacijama u kojima se korelacija reakcija koje su opetovano dijelile može vidjeti kao prekinuta od strane onih koji dijele reakcije; jedno stvorenje reagira na način koji su oba bića povezala s određenom situacijom, ali druga ne. To može jednostavno upozoriti onog ko ne reaguje na neopaženu opasnost ili priliku, ali ako se očekivana opasnost ili prilika ne materijaliziraju, postoji mjesto za pojam pogreške. Mi, koji gledamo, suditi ćemo da je prvo stvorenje pogriješilo. Sama stvorenja također su u mogućnosti doći do istog zaključka. Ako jesu, shvatili su pojam objektivne istine.

Drugim, zadnjim korakom, krećemo se u krugu, jer shvaćamo pojam istine samo kad možemo prenijeti sadržaj - propozicijski sadržaj - zajedničkog iskustva, a to zahtijeva jezik. Primitivni trougao, sastavljen od dva (i obično više od dva) stvorenja koja reagiraju u skladu s obilježjima svijeta i reakcijama drugih, tako daje okvir u kojem se mišljenje i jezik mogu razvijati. Ni mišljenje ni jezik, prema ovom objašnjenju, ne mogu doći prvi, jer svaki zahtijeva drugo. To ne predstavlja zagonetku o

prioritetima: sposobnosti da se govori, shvaća i misli razvijaju se zajedno, postupno. Svijet doživljavamo kroz jezik, to jest kroz posjedovanje jezika.⁸²

Preveo s engleskog jezika: Nijaz Ibrulj

---

⁸² Zahvaljujem Barryju Smithu i Ernestu Leporeu na vrlo korisnim sugestijama i ispravkama.